

George Potra
DIN BUCUREŞTII DE IERI

*

Domni, boieri și orașeni

**

Aspecte edilitar-urbanistice

Vechi case bucureștene

Figuri și tipuri bucureștene

Viața pestriță a orașului

VI

o donație, al modului cum se
desfășoară judecările în trepte
etc. Calea Dealul Capitalei
referință la Alchimia na-
prindere, documentar, felul cum
acești primii oameni le
însășiunescător, scăpă
văzutii sărăini la Curtea
cornească, precum și cehulice
care se întâlneau la diferite
zile săptămânii și evenimente.

George Potra

DIN BUCUREŞTII DE IERI

*

DOMNI, BOIERI ȘI ORĂSENİ

EDITURA VREMEA
BUCUREŞTI
2017

Rez. Dr. Maria Nicula

Editor: redactor: Cătălina Gheorghiu
Tehnică de imprimare: Compozit
Tipărire: tipăriști de la libris



Celestea Planeta București este editată și coordonată de
SILVIA COLTEȘCU

Copyright © Victor Iulian Petru, 2016

Distribuitor: CCR, a filialei achiziționate de Compania
POTRA, gen. nr. 117

„Din București de Ionel George Petru” (ed. îngr. de Silvia
Colteșcu), București, Vremea, 2016

ISBN: 978-973-645-807-1
Vol. 1: Domni, boieri și călători străini - ISBN
978-973-645-808-8

1. Colteșcu, Silvia (ed.)
978-973-645-808-Buc
9-34973 Buc

9	Introducere
17	Cum au devenit Bucureștii capitala țării
30	Viața socială în ultimele patru veacuri
32	Familia și casa
44	Testamente și donații
46	Diate de boieri și orășeni
58	Daruri domnești către biserici și mănăstiri
64	Daruri de la boieri și orășeni către mănăstiri și biserici
70	Daruri domnești către persoane
74	Alte daruri între persoane
77	Pricini și judecăți civile
78	Judecata domnească
87	Hotărnicii
91	Prescripții
93	Proceduri și formule juridice la vânzări, schimburi și închirieri
94	Vânzări de bunuri nemîșcătoare
109	Schimb de bunuri imobiliare
111	Închirieri de bunuri nemîșcătoare
118	Alaiuri de primiri și înscăunări de domni sau la diferite alte evenimente
165	Alaiuri, ceremonii și primiri de călători străini la Curtea Domnească
228	Monumente dispărute
228	Mănăstirea Sărindar
242	Biserica Stelea

Cuprins

9	Introducere
17	Cum au devenit Bucureștii capitala țării
30	Viața socială în ultimele patru veacuri
32	Familia și casa
44	Testamente și donații
46	Diate de boieri și orășeni
58	Daruri domnești către biserici și mănăstiri
64	Daruri de la boieri și orășeni către mănăstiri și biserici
70	Daruri domnești către persoane
74	Alte daruri între persoane
77	Pricini și judecăți civile
78	Judecata domnească
87	Hotărnicii
91	Prescripții
93	Proceduri și formule juridice la vânzări, schimburi și închirieri
94	Vânzări de bunuri nemîșcătoare
109	Schimb de bunuri imobiliare
111	Închirieri de bunuri nemîșcătoare
118	Alaiuri de primiri și înscăunări de domni sau la diferite alte evenimente
165	Alaiuri, ceremonii și primiri de călători străini la Curtea Domnească
228	Monumente dispărute
228	Mănăstirea Sărindar
242	Biserica Stelea

Răzmerite și calamități.....	256
Răzmerite.....	257
Incendii	262
Cutremure	280
Inundații.....	294
Foamete, molime și lăcuse.....	321

INTRODUCERE¹

Evoluția unui oraș sub diversitatea aspectelor lui edilitare și urbanistice urmează evoluția societății în general. Din acest punct de vedere, succedarea evenimentelor social-politice, trecerea implacabilă a timpului, modificarea gustului estetic în arta construcției edilitare, într-un cuvânt întregul cortegiu de factori obiectivi și subiectivi care condiționează schimbarea compoziției urbanistice a unei mari așezări orășenești, pot fi recunoscute prin intermediul „straturilor” successive pe care le păstrează imaginea lui contemporană. De asemenea, raportul este valabil și în sens invers. Istoria unui oraș poate fi reconstituită din „semnele” pe care le păstrează sau le anulează în evoluția sa de-a lungul timpului. Cu cât această istorie este mai bogată în evenimente, cu atât mai interesantă este descifrarea ei prin intermediul urbanisticii care are limbajul ei specific, desigur, mult mai concret și viguros decât cel al unei cărți cu paginile deschise și ilstrate.

Un asemenea oraș este București, capitala țării noastre. Istoria lui este strâns legată de istoria formării și afirmării statului român. De aceea, cunoașterea trecutului pe care îl închide orașul București în rețeaua și profilul său edilitar – de la cartierele sale vechi la cele mai noi cvartale – este echivalentă cu parcurgerea unei lecții de istorie a patriei în general și a Capitalei sale în special. O astfel de cunoaștere și de inițiere în trecutul Bucureștilor de altădată este un act de educație

¹ Reproducem *Introducerea* care a apărut în 1990 în volumul I al lucrării *Din București de ieri*, lucrare care va fi republicată la Editura Vremea împărțită în mai multe volume, respectându-se întrul totul cuprinsul și structura originalului. (n. red.)

patriotică, un mod pedagogic de a-ți forma sentimente estetice și istorice, prin cunoașterea a ceea ce este aparent „învechit”, patriarchal și tradiționalist, prin depistarea în imaginea elementului modern a ceea ce aparține unei permanențe, unui caracter specific locurilor noastre istorice.

Dar istoria vie a Bucureștilor nu poate fi cunoscută și recunoscută numai pe calea contactului direct cu ceea ce ni se înfățișează astăzi ochilor. Ea necesită un sporit efort de documentare în arhive și biblioteci, în muzeu și pe șantierele noastre arheologice. În ceea ce privește istoria orașului, eforturile noastre se adaugă celor întreprinse anterior de Dim. Berendei, uitatul, prietenul lui Alex. Odobescu, D. Papazoglu, Ulysse de Marsillac², G. Ionnescu-Gion, H. Stahl, C.I. Bacalbașa, Nicolae Iorga, George D. Florescu, dr. N. Vătămanu, Emanoil Hagi Moscu, Constantin C. Giurescu, Dan Berindei, Paul Cernovodeanu, Panait I. Panait și alții care, fiecare în parte, au scris studii și monografii sau lucrări de evocare asupra Bucureștilor, dintr-un punct de vedere parțial sau total. Oricare a fost unghiul prin care au încercat abordarea istoriei bucureștene, acesta, în mod firesc, nu a putut fi exhaustiv, deoarece imaginea însăși a orașului s-a schimbat odată cu trecerea timpului. Dar nu numai informația vizuală pe care o oferă parcurgerea străzilor Capitalei noastre s-a schimbat în secolul nostru, ca și în cele precedente, ci mai ales informația documentară asupra acestora, din cel puțin două puncte de vedere.

Istoricii și cercetătorii istoriei Bucureștilor au folosit doar materialul arhivistic pe care îl aveau la dispoziție la vremelor, fie că fusese descoperit de ei însăși, fie de alții. Un material care vorbea mai mult despre secolele în care Bucureștii erau „scaun de domnie”, decât de secolele mai apropiate.

² Ulysse de Marsillac (1821-1877), publicist și prof. de lb. franceză la Liceul „Sf. Sava” și apoi la Facultatea de Litere din București, a publicat mai multe lucrări dintre care *Guide du Voyageur à Bucarest*, 1872.

Acest material era însă incomplet, mai bine zis depozitat în arhive, neputând fi întotdeauna consultat și verificat. Aceasta pe de o parte. Pe de altă parte, a apărut momentul când, prin eforturi individuale sau colective, s-a trecut la depistarea de noi documente referitoare la istoria Bucureștilor și la editarea lor de către Ion Ionașcu, Paul Cernovodeanu și subsemnatul. De asemenea, trebuie avute în vedere și foarte multe documente și comentarii privitoare la aceeași istorie a Capitalei, răspândite în publicațiile periodice. Or, acest efort de sistematizare documentară se află încă la început. Între timp, noile cercetări de arhive au scos la iveală și alte documente decât cele cunoscute până acum. Este momentul când se conturează posibilitatea alcăturirii unui *corpus* de documente bucureștene și referitoare la București. „Colecționarea și tipărirea numai a documentelor inedite – scriam în volumul din 1961 al *Documentelor privitoare la istoria orașului București (1594-1821)* – n-ar fi o operă completă dacă s-ar mărgini numai la aceste documente. Credem că un adevărat corpus documentar al Bucureștilor trebuie să cuprindă toate documentele, inedite și publicate, referitoare la trecutul său, prezentate cronologic, traduse dacă este cazul și însoțite de regeste³ și note explicative. Numai după o asemenea vastă publicație ar putea apărea o căt mai bună istorie a Bucureștilor.” De la data când formulam acest deziderat au trecut aproape trei decenii, timp în care am publicat și volumele II și III din *Documente privitoare la istoria orașului București (1821-1848) și (1634-1800)*, vreme în care însuși aspectul modern al orașului nostru începe să înlocuiască imaginea lui tradițională, aşa cum se mai păstrează încă prin unele din clădirile și străzile sale de altădată.

Îmi exprim dorința, devenită deja nostalgie, de a contribui la impulsionarea editării aceluia mult visat *corpus documentar*

³ Repertoriu, rezumate ale documentelor, date în ordine cronologică (la volumele de documente, bibliografii etc.). (n. red.)

și mai ales la grăbirea scierii unei istorii cât mai complete a Bucureștilor, orașul atât de fascinant, prin metamorfozele sale de-a lungul istoriei trecute și actuale a țării noastre. Desigur, documentele privitoare la istoria lui sunt încă incomplete, dar suficiente pentru a regăsi un fir logic pentru reconstituirea ei obiectivă. Prin lucrarea de față îmi manifest dorința de a completa eventualele lacune ale înaintașilor mei, fiind însă conștient de faptul că noi revelații de arhivă ar putea să le completeze pe cele oferite de mine. Fondurile documentare de la Arhivele Statului București (un adevărat tezaur de o deosebită importanță), de la Academia R.S. România, din muzee sau diferite colecții așteaptă încă pe cercetătorul avizat și pasionat, care să treacă la descifrarea și transcrierea lor în vederea descoperirii de noi informații cu privire la istoria Bucureștilor.

Lucrarea de față are în vedere și acest aspect, dar mai ales ea încearcă să sistematizeze informațiile documentare de până acum, să extragă acele elemente concrete care pot facilita reconstituirea chipului obiectiv și pitoresc, în același timp, al vieții materiale și spirituale a Bucureștilor. N-am urmărit însă în mod special relevarea pitorescului bucureștean de dragul pitorescului, ci descoperirea trăsăturilor caracteristice capabile să dea o imagine sintetică asupra diverselor aspecte care au compus (și mai compun, din punct de vedere al vestigilor) fizionomia Bucureștilor.

Sumarul cărții urmărește, cum spuneam, realizarea imaginii sistematizate a multiplelor fațete ale trecutului Capitalei noastre. Am încercat deci, sub controlul informației riguroase, să trasez mai apăsat contururile mai importante și poate mai puțin cunoscute ale vechiului București. Nu atât descriptiv, cât sintetic, ambiciozând să ofer cititorului și vizitorului istoric al Bucureștilor posibilitatea de a vedea encyclopedic cutare sau cutare domeniu al vieții bucureștene edilitare, urbanistice sau instituționale. (La unele din acestea am depus și mărturie științifică de cele ce personal am văzut cu ocazia deselor săpături efectuate pentru ridicarea noilor construcții.)

Astfel, după primul capitol, *Cum au devenit Bucureștii capitala țării*, urmează altul mult mai mare, *Viața socială în ultimele patru veacuri*, care cuprinde principalele date istorice și elementele sugestive referitoare la noțiunea de „familie” și „casă” așa cum rezultă ele din documente și diferite mărturii; cum se reflectă relațiile între oameni prin intermediul testamentelor și donațiilor, al modului cum se desfășurau judecările în trecut etc. Cele două capitole referitoare la *Alaiuri* ne prezintă, documentar, felul cum erau primiți domnii la înscăunarea lor, solii sau călătorii străini la Curtea domnească, precum și celealte care se făceau la diferite ceremonii și evenimente.

Dintre numeroasele informații culese din actele veacurilor se conturează, credem, și pulsul ambianței sociale în care își ducea bucureșteanul viața zilnică, ambianță nu întotdeauna „patriarhală” cum s-ar putea crede, evenimentele istorice din oraș și din afara lui solicitându-l deopotrivă. Următoarele capitole detaliază viața socială a bucureșteanului pe câteva din coordonatele ei caracteristice.

În ceea ce privește aspectele economice și utilitare, am încercat ilustrarea modificărilor intervenite pe fața orașului în capitolele: *Podgoria și viile orașului, înfrumusețarea și urbanizarea Dealului Mitropoliei*, Lipscanii și importanța lor în dezvoltarea comerțului, deci acele ritmuri interioare determinate de dezvoltarea economică și politică a orașului, de importanță tot mai mare prin care acestea au influențat dezvoltarea orașului sub toate aspectele sale urbanistice: *Iluminatul și paza de noapte a orașului, Alimentarea cu apă, Băile în secolele XVI-XIX, Târgul Moșilor* etc.

Dar Bucureștii își schimbă neconitenit aspectul exterior, ajungând un oraș al contrastelor și interferențelor, datorită nu numai mecanismului economic și politic, ci și evenimentelor naturale prin care a trecut. N-a fost oraș în țara noastră mai solicitat de calamități naturale (incendii, cutremure, inundații, molime etc.) ca Bucureștii. Dar nu acestea au produs

multele și felurile schimbări ale fizionomiei sale, ci oamenii care s-au ridicat să anihileze consecințele nefaste. Am acordat un capitol special acestor „zguduiri” naturale cât și celor provocate de spiritul înclinat spre dreptate și libertate socială al cetățeanului bucureștean din secolele trecute.

De la descrierea sintetică a acestor aspecte social-istorice, care au conferit o anume particularitate istoriei Bucureștilor, am trecut la concretizarea fizionomiei orașului București prin relevarea aspectelor spirituale, culturale și edilitare. Farmecul Bucureștilor de altădată a rezultat și din felul cum s-au accentuat și dezvoltat anumite „instituții” ori, mai bine zis, cum anumite trăsături ale sale au devenit instituții caracteristice. Astfel, păcurile de păduri interioare și exterioare ale orașului au devenit grădini publice, locuri de divertisment pentru locuitori. Descrierea acestora în capitolele *Grădini și parcuri* relevă felul în care bucureșteanul știa să-și petreacă timpul liber, concepția sa despre activitățile de divertisment. În același mod se pune problema și pentru renumitele cafenele bucureștene sau pentru felul în care bucureșteanul știa să-și petreacă timpul (cu folos sau fără) la cafenea. O prezentare mai dezvoltată am făcut pentru „Casa Capsă”, una dintre cele mai importante cafenele și cofetării din București, cu o vechime mai mare de un veac, în care s-au dezbatut, ca la o „masă rotundă”, problemele literare și politice care erau la ordinea zilei.

Titlurile următoarelor capitole: *Cum se călătoarea altădată, Vechi case bucureștene, Învățământul* vorbesc de la sine despre conținutul lor. Cu toate acestea, am expus pe larg capitolul *Scoala domnească de slovenie*, unde își însușeau învățatura tinerii care scriau documentele și diecii de cancelarii ale diferitelor dregătorii de stat; de asemenea, capitolul *Institutul Schewitz-Thierrin*, unde copiii oamenilor cu stare materială bună învățau limba franceză, care era obligatorie în orice conversație.

În capitolul *Publiciști îndrăgoșați de trecutul orașului* am scos în evidență activitatea publicistică a lui Iosif Genilie, Alexandru Pelimon, Dimitrie Papazoglu, Frédéric Damé și Domenico Caselli.

În *Varia curiosa* am prezentat o serie de fapte, îndeletniri și curiozități care au fost odată.

Pe un fundal al Bucureștilor de altădată, să-l numim un fundal panoramic, de stampă, am introdus și elementul uman prin capitolul *Figuri și tipuri bucureștene*, în care am surprins, prin intermediul unor diverse sectoare de viață și activitate (medicină, literatură, teatru etc.), mișcarea culturală, peisajul ei eterogen. Repet, intenția noastră a fost de a desena un București și un tip de bucureștean cât mai exact și cât mai sugestiv totodată, de a face ca tabloul istoriei Bucureștilor să fie o mică enciclopedie în mișcare, sau care să sugereze evoluția pe care istoria a imprimat-o bucureșteanului în succesiunea generațiilor. Căci marea noastră Capitală, prin tot ce conservă și edifică ea astăzi, este demnă de a avea o Enciclopedie a ei, aşa cum au și alte metropole ale lumii.

Spre o mai bună reconstituire, la fața locului sau în imagine, a Bucureștilor din alte veacuri și decenii, am căutat să oferim cititorului un material iconografic în mare măsură inedit. De multe ori, o fotografie sau o ilustrație adevarată poate da mai multe informații documentare decât o poate face cuprinsul unui act vechi.

Mulțumim și pe această cale Editurii, pentru modul operativ în care a înțeles să vină în întâmpinarea interesului mereu crescând al cititorului de azi pentru istoria de ieri a Capitalei noastre.

Mulțumim de asemenea prietenilor care mi-au pus la dispoziție, cu multă bunăvoieță, o serie de fotografii interesante dintre care am reproduc o parte. Celealte ilustrații sunt fotografii făcute de mine pe teren sau după gravuri, acuarele, litografii, fotografii vechi etc. din colecțiile diferitelor instituții de stat sau ale unor persoane particulare.

Nu uit să mulțumesc, cu toată simpatia, colegului meu mai Tânăr, dr. Paul Cernovodeanu, care mi-a îmbogățit volumul cu ilustrații precum și cu o serie de informații, câteva inedite, pe care unii călători străini le-au lăsat despre țara noastră și în special despre București.

Respect pentru oameni și cărți

GEORGE POTRA

CUM AU DEVENIT BUCUREȘTII CAPITALA ȚĂRII

În anul 1987 s-au împlinit 125 de ani de când orașul București, datorită Unirii Principatelor și centralizării administrative a statului național, a devenit capitala României.

Ca existență documentară, orașul a depășit însă o jumătate de mileniu, iar ca trăire a oamenilor pe acest teritoriu și în locurile învecinate, pe baza cercetărilor și a mărturiilor arheologice, s-a ajuns la constatarea că începuturile lui se ridică în trecut la o vechime de peste 100.000 de ani.

Sondajele și săpăturile care s-au făcut în ultimele decenii la Mihai Vodă¹ (Arhivele Statului), Radu Vodă și biserică Bucur au scos la iveală cimitire, colibe, unelte de cremene, piatră și vase de lut ornamentate.

Perioada neolică, bogat reprezentată prin aşezări de tip Gumelnița, se continuă, fără întrerupere, cu epoca bronzului care, în săpăturile de la Ciurel, Militari, Băneasa, Pantelimon, Fundeni Doamnei și în special în jurul lacului Tei, ne-a lăsat o frumoasă ceramică amintind cusăturile populare românești.

Din epoca mai veche a fierului (până în sec. V î.Hr.), în afară de diferite unelte de piatră, bronz și fier, s-au găsit și obiecte de podoabă, în special mărgele de sticlă albastră sau confectionate din sârmă de bronz.

Epoca geto-dacică este înfățișată prin numeroase locuri descoperite în incinta orașului unde, prin săpăturile făcute de Dinu V. Rosetti, Gh. Cantacuzino, Vl. Zirra, Panait I. Panait, Eugen Comșa, Mioara Turcu, Valeriu Leahu și alții, s-au scos

¹ Colina Mihai Vodă a dispărut cu ocazia sistematizărilor abuzive din anii '80. (n. red.)

o bogată ceramică, râșnițe, seceri de fier, foarfeci pentru tuns oile, fibule etc. care ne arată cum s-a desfășurat și evoluat societatea geto-dacică în această perioadă. De asemenea, s-au găsit monede dacice și monede grecești, atestând astfel legăturile economice cu locuitorii din coloniile grecești de pe malul Mării Negre și cu alții din ținuturile Peninsulei Balcanice.

Perioada de naștere a poporului român, contemporană cu tulburătoarea perioadă a migrațiilor, a scos la iveală un număr însemnat de mărturii care ne dovedesc că, în ciuda suferințelor suportate din partea năvălitorilor, populația din aceste locuri și-a păstrat continuitatea. În această perioadă se constată, în viața locuitorilor, elemente tradiționale geto-dacico-romane, dar și influențe bizantine și slave.

În urma săpăturilor arheologice făcute la Străulești, Ciurel, Pipera și chiar în mijlocul orașului la Piața de Flori, s-au scos la iveală urme și așezări de viață omenească ce confirmă și mai mult continuarea vieții din vremurile mai vechi. Găsirea tezaurului de monede bizantine din vremea Comnenilor, în apropiere de Piața Cosmonauților² (str. G-ral Eremia Grigorescu), dovedește că așezarea de aici căpătase în acea vreme un caracter oarecum urban, în care comerțul cu ținuturile din dreapta Dunării câștigase un rol important.

Într-adevăr, datorită poziției geografice favorabile, aproape de liziera ce despărțea regiunea codrilor de șesul Bărăganului, legând comerțul balcanic și cel dunărean cu restul țării și cu Transilvania, Bucureștii – născuți ca „o așezare de negustori și meseriași în jurul unui iarmaroc”³, la intersecția drumurilor ce luau diferite direcții spre curțile domnești de la Câmpulung, Argeș sau Târgoviște, de-a lungul văilor Prahovei sau Teleajenului spre Brașov sau urmând valea

² Azi Piața Lahovary. (n. red.)

³ P.P. Panaiteșcu, *Cum au ajuns Bucureștii capitala țării?* București, 1938, p. 10.

Ialomiței spre Buzău și Brăila⁴ – devine un centru înfloritor al vieții economice din principatul muntean.

Este un fapt neîndoilenic că Bucureștii au constituit, încă din secolul al XIV-lea, un punct întărit în jurul căruia a apărut și a înflorit mereu târgul sau iarmarocul local.

Odată cu a doua jumătate a veacului al XV-lea, dezvoltarea neîntreruptă de care se bucurau Bucureștii, devenit prin propășirea sa comercială târg domnesc și popas principal al drumului spre Giurgiu, reușește să atragă și domnia, care își aşază scaunul aici. Vlad Țepeș (1456-1462) este cel dintâi domn stabilit în noua reședință de pe malurile Dâmboviței, de la care deținem primul document cunoscut până acum ca fiind emis din „cetatea București” (*vă grad Bukurești*), la 20 septembrie 1459, urmat apoi de un alt hrisov dat la 20 februarie 1461.

Cauzele părăsirii treptate a celor dintâi capitale ale principatului muntean de la Câmpulung, Curtea de Argeș și Târgoviște și ale înlocuirii – mai cu seamă a celei din urmă – cu Bucureștii se datorează în primul rând schimbării axelor comerciale și politice ce ne legau de centrul și vestul Europei și orientării lor înspre sud-est, spre Imperiul Otoman, ce se impune ca o mare forță pe continent, mai ales după prăbușirea Bizanțului și dominarea întregului bazin al Mării Negre și a Mării Azov.

Concentrarea comerțului internațional în direcția Dunării și a Imperiului Otoman acordă Bucureștilor un rol economic de primă importanță, deoarece orașul devine cel mai important popas între Carpați și Balcani. Cunoscutul cronicar polonez Martin Cromer (1512-1589) numește Bucureștii „cetatea cea mai de frunte” (*arx primaria*)⁵ a Munteniei. Marii dregători ai domniei încep să se așeze la București și să-și

⁴ Spiridon Cegăneanu, *Urbanismul bucureștean*, în „Arhitectura”, vol. V (1926), p. 12.

⁵ Martin Cromer, *De origine et rebus geslis Polonarum, Coloniae Agripinae (Koln)*, 1589, liber XVIII, p. 413.

exercite funcțiunile, bineînțeles construindu-și case după gustul și a verăea lor. Primul dregător cunoscut a fost marele vornic Neagul care, într-un document⁶ din 8 noiembrie 1463, este amintit ca locuind aici, în timpul domniei lui Radu cel Frumos (1462-1473).

În cartografia europeană, orașul București a fost menționat pentru prima dată chiar din secolul al XV-lea; harta lui Martin Behaim din 1492 pentru părțile dunărene are înscris și târgul cu numele „Bucharest”⁷.

Începând din veacul al XVI-lea, importanța economică și politică a orașului începe să fie în continuă creștere, noua cetate de scaun disputându-și întărirea cu Târgoviște, de care unii domni erau legați mai ales prin tradiție. Unele documente ale vremii amintesc fie de „minunatul scaun al Bucureștilor”⁸ (1506), fie de „minunata Cetate de scaun”⁹ (1516), aprecieri care mai înainte erau hărăzite numai Târgoviștei sau Cetății Argeșului. Într-un hrisov de la Vlad vodă Vîntilă (dat la 27 decembrie 1534) se dă Bucureștilor titulatura plină de semnificație „marea cetate a Bucureștilor”¹⁰. Înseamnă, deci, că noua reședință de pe malurile Dâmboviței căpătase o vădită dezvoltare, bucurându-se de admirația contemporanilor, devenind pentru unii domni reședință aproape permanentă, mai ales după ce Mircea Ciobanul (1545-1552, 1553-1554, 1558-1559) a ridicat aici Curtea domnească, cea mai veche clădire din oraș, păstrată parțial până astăzi și transformată în zilele noastre în complex muzeal.

⁶ N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, București, 1939, p. 27

⁷ Marin Popescu-Spineni, *România în istoria cartografiei până la 1600*, vol. I, București, 1938, p. 7.

⁸ *Documenta Romaniae Historica* (D.R.H.), Țara Românească, vol. II (1501-1525), București, 1972, p. 104, doc. 48.

⁹ *Ibidem*, p. 280 281, doc. 142.

¹⁰ *Ibidem*, vol. III (1526-1535), București, 1975, p. 310, 312, doc. 187.

În timpul marii epopei naționale din vremea lui Mihai Viteazul (1593-1601), orașul București a plătit tributul de sânge în luptele purtate pentru neațârnarea și unirea țărilor române, fiind pustiit, ars și prădat de hoardele turcești și tătărești în timpul campaniilor din 1595 și 1598. Cu toate acestea, încă din primele decade ale veacului al XVII-lea, orașul s-a ridicat treptat din ruine prin munca plină de sacrificii a târgoveștilor, micilor meseriași, negustorilor, ajutați și de unii boieri interesați în negoț.

Orașul, ca reședință domnească, își alcătuise un renume politic și economic de seamă, impunându-se ca una dintre cele mai populate așezări din țară, iar orientarea negoțului răsăritean spre Balcani și Constantinopol reușise să-l transforme într-un centru economic important, depășind în anumite privințe Târgoviștea. Acești factori au contribuit la revenirea domniei, în vremea lui Radu Mihnea (1611-1616; 1620-1623) și a succesorilor săi, la București, permîțând orașului o dezvoltare ce avea să se arate vădită mai ales în primii ani ai domniei lui Matei Basarab, în special între 1632 și 1640.

Bucureștii au fost centrul marii răscoale populare din 1655, cunoscută și sub numele de răscoala seimenilor și a dorobanților, adică a corpurilor de slujitori din oastea țării, împotriva asupririi și exploatarii boierești, și totodată a jucat un rol de seamă în ultima mare ridicare comună a țărilor române din 1658-1659 împotriva cotropitorilor otomani. Însă, odată cu înscăunarea lui Gheorghe Ghica (1659-1660), numit de poartă, turcii, supărați de deseile răscoale ale domnilor munteni sprijiniți adeseori de cei ai Moldovei și de principii Transilvaniei, au hotărât ca voievozii să nu-și mai strămute scaunul domnesc de la București, oraș mai apropiat de Dunăre și raiaua Giurgiului, controlate de ei, și să părăsească cetatea Târgoviștei, așezată prea aproape de Transilvania.

De aceea, în primăvara anului 1660, un cronicar scrie: „Împăratia au trimis poruncă la Ghica Vodă de au surpat cetatea din Târgoviște, ca să nu aibă dușmanii împăratului

[sultanului] sprijineală acolo”¹¹. Astfel Târgoviștea, arsă și distrusă de dușmani în timpul campaniilor din 1658-1659 și ruinată din porunca lui Ghica Vodă în 1660, este părăsită de acest domn și de urmășii săi, care de acum înainte își au reședința domnească – ca și cea mitropolitană, târnosită în 1658 și inaugurată sub Radu Leon (1664-1669) – numai la București, deschizându-se, astfel, o nouă etapă în procesul de continuă ridicare a orașului de pe malurile Dâmboviței.

Bunăstarea economică și propășirea orașului se pot observa, mai cu seamă, în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714), când marginile Bucureștilor se lărgesc mult în afară, apar noi mahalale, se deschid drumuri ce leagă orașul cu satele din împrejurimi și cu târgurile țării, se clădesc numeroase monumente, hanuri și case boierești. Viața culturală a fost și ea în plină dezvoltare, s-au tipărit frumoase cărți în tiparnița de la Mitropolie.

Brâncoveanu a fost însă și ultimul domn care și-a mai aruncat privirile asupra Târgoviștei, vindecând-o pe cât a fost posibil de rănilor sale și transformând-o, dar neoficial, în cea de a doua reședință a sa, însă numai pe timp de vară. Aceasta a fost cea din urmă scoatere a Târgoviștei din colbul uitării, fiindcă după moartea lui Brâncoveanu orașul a încetat pentru totdeauna să mai fie reședință domnească, astfel că Bucureștii au rămas singura capitală a principatului muntean.

Odată cu secolul al XVIII-lea, epocă a domniilor fanariote, a războaielor austro-ruso-turce pentru reîmpărțirea puterii și a sferelor de influență în sud-estul european, însă în același timp perioadă de destrămare a orânduirii feudale, a apariției unor forme de economie precapitalistă în țările române, orașul București intră într-o nouă fază. În această perioadă, în țările române au evoluat două curente opuse, unul de puternică influență feudală retrogradă țarigrădeană,

la începutul secolului, datorat înăspririi dominației otomane, iar celălalt înnoitor, care va domina spre sfârșitul veacului și începutul celui următor, caracterizat prin transformări economico-sociale impuse de nevoile crescânde ale burgheziei în devenire. Aceasta este alcătuită din negustorii bogăți, din marii breslelor și isnafurilor, precum și din noii boieri interesati în comerț. Atunci se înființează noi instituții obștești, apar manufaturile, se înmulțesc hanurile, negustorii și casele de vamă (carvasarale); se extind piețele de desfacere, se măresc prăvăliile. În conducerea treburilor obștești ale orașului, rolul jucat de negustorimea bogată va fi din ce în ce mai important.

Revoluția de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu a avut urmări însemnate și pentru București, deoarece intrarea lui în Capitală, în martie 1821, în fruntea pandurilor săi „a fost privită de locuitorii ca începutul realizării libertății naționale”¹². Mișcarea revoluționară din 1821 a reprezentat, desigur, un moment de seamă în lupta poporului român pentru dreptate și eliberare națională, însă în condițiile politice, sociale și economice ale acelei vremi, ea nu a putut să se bucure de izbândă. Totuși această primă revoluție, care deschidea sirul luptelor ce s-au dat în tot cursul primei jumătăți a secolului al XIX-lea pentru independență și libertatea poporului român, a zdruncinat puternic orânduirea feudală, contribuind la înlátrarea regimului fanariot.

În deceniile următoare, cu toate deficiențele sale, prevederile Regulamentului Organic – o primă încercare de constituție a țării promulgată în timpul regimului de ocupație militară țaristă după încheierea Tratatului de pace rusuo-turc de la Adrianopol (1829) în urma căruia principatele obțineau o largă autonomie – au constituit pentru organizarea comunală,

¹¹ C. Grecescu, *Mărturiile comisului Iștoc. Un fragment de cronică (1669-1664)*, în „Revista istorică română”, VIII (1939), p. 92.

¹² Constantin Moisil, *Bucureștii Vechi. Schiță istorică și urbanistică*, București, 1932, p. 35.

edilitară și sanitară a Bucureștilor un progres și un pas hotărât spre modernizare¹³.

La 15 ianuarie 1831 s-a înființat „Sfatul orașenesc al orașului București”, alcătuit din 5 „mădularii” (memri) cu atribuții administrative¹⁴. S-a prevăzut fixarea întinderii Capitalei prin așezarea de 13 bariere; perimetru orașului urma să aibă 9800 de stânceni, fiind împărțit în cinci culori sau plăși, fiecare cu câte un comisar, un corp de gardă, o breaslă de tulumbagii, de sacagii și de săpători. S-a instituit, de asemenea, o comisie edilitară în care figurau și arhitecți, ce a hotărât să termine pietruirea ulițelor principale în decurs de patru ani, străzile să fie aliniate și prevăzute cu canale pentru scurgerea apelor reziduale, iar aruncarea gunoaielor în Dâmbovița să fie opriță.

Pescăriile, abatoarele, cășapile, vînătele, săpunăriile au fost mutate afară din oraș, unde s-a fixat și locul anumitor piețe pentru desfacerea lemnelor, furajelor, legumelor, cărnii și fructelor. S-a alcătuit, de asemenea, o casă a fântânilor ce urma să întocmească planul instalării a 50 de cișmele cu apă adusă, prin tuburi de fier, de la Bâcu (Ilfov), paralel cu cea distribuită de sacagii. Pentru luminarea orașului s-au introdus felinare cu untdelemn sau lumânări de seu. Aplicarea tuturor acestor măsuri edilitare urma să fie supravegheată de un „arhitecton”¹⁵ al orașului numit în acest scop. Viața economică pulsa din plin nu numai datorită tranzacțiilor comerciale, ci și a activității productive, orașul având, în 1831, nu mai puțin de 98 de fabrici și ateliere manufacтурiere, la o populație

¹³ Vezi cele două capitole privitoare la organizarea edilitară și sanitară a Capitalei în *Regulamentul Organic*, București, 1847, p. 518-544.

¹⁴ Constantin Moisil, *Primul sfat orașenesc al Bucureștilor*, în „Bucureștii Vechi”, I-V (1930-1934), p. 136-137, 145, nr. 8.

¹⁵ I.C. Filitti, *Principalele Române de la 1828-1834*, București, 1934, p. 125-128; E. și I. Vârtosu, Horia Oprescu, *Începuturi edilitare 1830-1832; Documente pentru istoria Bucureștilor*, vol. 1, București, 1336, p. 3-4, nr. 11; p. 10-11, nr. IX, p. 19-22, nr. XXI, XXII etc.

de 58.791 de băstinași care, împreună cu flotanții și supușii străini, se ridica la aproape 70.000 de locuitori, constituind cea mai mare aglomerație urbană din întreg sud-estul Europei¹⁶, exceptând Constantinopolul.

În ceea ce privește cultura și instrucția publică, în această perioadă de avânt a spiritului patriotic, de emancipare politică, ea se organizează pe baze naționale. În București apar primele ziare din țară, se înmulțesc tipografile, bibliotecile și librăriile, iar în 1833 un grup de iubitori ai culturii, în frunte cu Ioan Câmpineanu, I. Heliade Rădulescu, Manolache Băleanu ș.a., reorganizează „Societatea filarmonică” din Capitală, ce-și propunea înființarea unui teatru și încurajarea artelor prin „școala de declamație și literatură” deschisă în ianuarie 1834 în casele pitarului Dincă Boerescu de lângă Sf. Sava. Totodată Regulamentul Organic aduce îmbunătățiri învățământului, organizat prin Eforia Școalelor, unde au activat intelectuali de frunte ca Eufrosin Poteca, Petrace Poenaru, Simeon Marcovici, Florian Aaron ș.a.

La București funcționau, în afara Colegiului de la Sfântul Sava, școli la biserică Colței, Amzei și la Sf. Gheorghe, în afară de pensionatele particulare. În același timp s-au tipărit primele manuale de aritmetică, geografie, gramatică și istorie în limba română¹⁷.

În Capitală se formase astfel o pătură socială corespunzătoare așa-zisei „stări a treia” din restul Europei, alcătuită din elemente ale burgheziei, comercianți, fabricanți, liberi profesioniști, intelectuali, militând pentru înlăturarea ultimelor vestigii ale feudalismului și instaurarea orânduirii capitoliste în industrie și agricultură, pe lângă împărtășirea aspirațiilor liberale, la unii chiar democratice, de luminare a poporului prin emancipare socială și națională.

¹⁶ *Enciclopedia României*, vol. II, București, 1938, p. 555.

¹⁷ I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 364-369.